

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทู้แบบ จังหวัดสมุทรสาคร Factors Affecting the Changes in the Krathumban Market, Samutsakhon

กาญจนา แก้วพึ้ง และกฤตพร หัวเจริญ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของย่านตลาดกระทู้แบบ จังหวัดสมุทรสาคร จากการศึกษาพบว่า ในอดีตย่านตลาดกระทู้แบบ เป็นย่านตลาดริมน้ำที่มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สภาพแวดล้อมและความต้องการของประชาชนเปลี่ยนแปลงตามความเจริญที่แพร่ขยายเข้ามา ส่งผลให้ย่านตลาดกระทู้แบบจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการของคนในปัจจุบัน ทำให้บทบาทการเป็นศูนย์กลางด้านการค้าลดลงเรื่อยๆ อีกทั้งยังประสบปัญหาเรื่องการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบดั้งเดิมของตลาด ทำให้ปัจจุบันย่านตลาดกระทู้แบบแทบจะไม่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และความสำคัญที่เคยมีมาแต่อดีตให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ ดังนั้นในการจะรักษาย่านตลาดริมน้ำเก่าแก่ให้สามารถคงอยู่ต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจและเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนรองรับการพัฒนาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเหมาะสมต่อไป ซึ่งผลการศึกษาสามารถอธิบายถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทู้แบบ โดยแบ่งปัจจัยได้เป็น 3 ด้านหลักๆ ได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ 2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ในเรื่องความหลากหลายของรูปแบบการค้าขายที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนมีทางเลือกมากยิ่งขึ้นและ 3) ปัจจัยทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ทั้งค่านิยมในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น และทัศนคติด้านลบของผู้คนในย่านที่มีต่ออาคารเก่าในพื้นที่ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับย่านตลาดกระทู้แบบดังเช่นในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ปัจจัย, ย่านตลาดกระทู้แบบ, จังหวัดสมุทรสาคร

Abstract

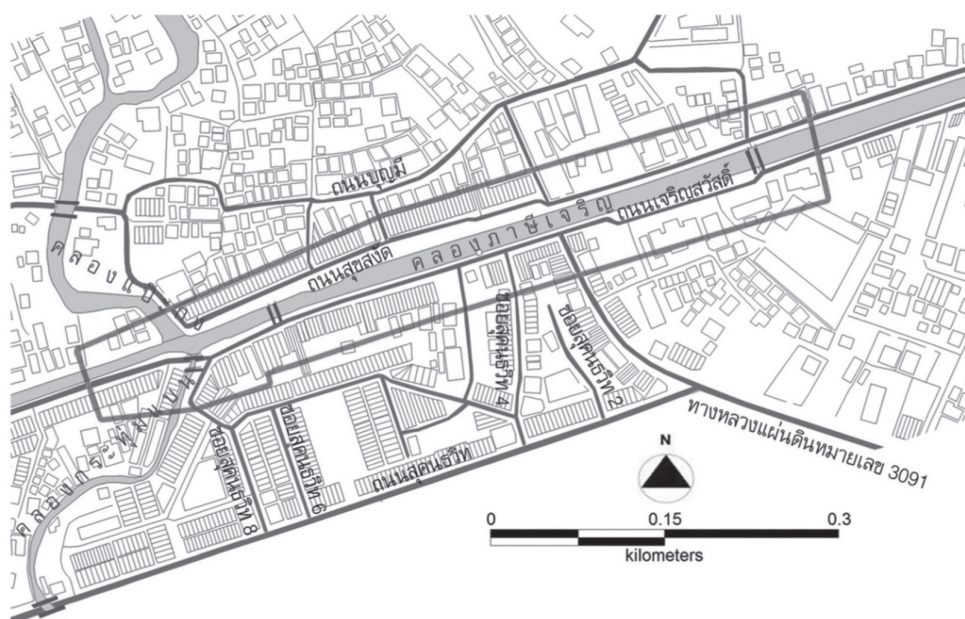
This research aims at analyzing the factors affecting in different periods of time the changes that occurred in Krathumban Market, Samutsakhon province. It was found that in the past Krathumban Market was one of the most important trade centers. Through the change of time, the environment as well as the people's needs was affected. When modern civilization seeped in everywhere, Krathumban Market had to adapt itself to meet the people's needs. The role of a trade center decreased dramatically. It also faced development problems that were not consistent with the style and tradition of the Market. As a result, today Krathumban Market can hardly reflect its uniqueness and glories as it once could. Thus, to restore this old waterfront existence, it is necessary to study the factors affecting the changes in the past so that a genuine understanding in drawing up future plans for its development can be reached. The result of this study can explain three important elements that affected Krathumban Market. They are as follows: 1) Physical infrastructure, especially the construction of new roads into the area, 2) Economic infrastructure leading to a variety of trade forms that have offered more choices to shoppers, and 3) Social and cultural context as evidenced by a more educated population, more careers and, some related issues such as negative attitudes of the dwellers towards old buildings in the area. All of the above mentioned have made what Krathumban Market is today.

Keywords: Factors, Krathumban Market, Samutsakhon

บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้รูปแบบของเมืองในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางด้านการคมนาคมขนส่ง ในอดีตการคมนาคมขนส่งทางน้ำมีบทบาทสำคัญ ทำให้การตั้งถิ่นฐานมักเกาะตัวอยู่ตามริมน้ำ เกิดเป็นชุมชนต่างๆ รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ การค้าขายบริเวณริมน้ำ หรือตลาดริมน้ำ โดยอาศัยประโยชน์จากเส้นทางการคมนาคมทางน้ำ ภายหลังเมื่อรูปแบบการคมนาคมขนส่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการคมนาคมขนส่งทางน้ำมาสู่ทางบก ส่งผลให้การซื้อขายสินค้าในตลาดที่เกาะตัวอยู่ตามริมน้ำลดบทบาทลง รวมถึงตลาดริมน้ำบางส่วนได้เริ่มเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ทั้งรูปแบบอาคาร และประเภทสินค้าจนแทบไม่หลงเหลือเอกลักษณ์ของความเป็นตลาดริมน้ำดั้งเดิมไว้

ย่านตลาดกระทู้ม่วน เป็นย่านตลาดเก่าริมน้ำแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมทางบก เช่นเดียวกับตลาดริมน้ำอีกหลายแห่ง โดยตลาดกระทู้ม่วนตั้งอยู่ริมฝั่งคลองภาษีเจริญ อำเภอกระทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร (รูปที่ 1) จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยในย่านตลาดกระทู้ม่วน ทำให้ทราบว่า ในอดีตย่านตลาดแห่งนี้เคยมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางทางการค้าของย่าน เนื่องจากมีคลองภาษีเจริญเป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่เชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ ได้สะดวก แต่เมื่อเส้นทางการคมนาคมทางน้ำถูกลดบทบาทลง ประกอบกับเกิดการสร้างถนนเข้ามาในพื้นที่ ส่งผลให้ศูนย์กลางการค้าของย่านตลาดย้ายจากบริเวณริมน้ำมาเป็นริมถนนแทน จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ย่านตลาดกระทู้ม่วนจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน เพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการของคนในปัจจุบันและสังคมสมัยใหม่ ซึ่งแม้ว่าย่านตลาดแห่งนี้จะได้รับการพัฒนาลักษณะทางกายภาพของอาคารบางส่วน แต่ก็เป็นการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ปัจจุบันตลาดกระทู้ม่วนแทบจะไม่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และความสำคัญที่มีมาแต่อดีตให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงนำมาสู่การศึกษาในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และพื้นที่ของย่านตลาดกระทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2465-พ.ศ.2553) ตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของย่านตลาดกระทู้ม่วนในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปสู่การวางแผนรองรับการพัฒนาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเหมาะสมต่อไป

รูปที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ที่มา: เทศบาลเมืองอ้อมน้อย จังหวัดสมุทรสาคร และปรับปรุงโดยผู้วิจัย

2. วิธีการวิจัย เครื่องมือการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทู้แบบ ซึ่งวิธีการที่จะได้มาของปัจจัยต่างๆ จำเป็นต้องศึกษาถึงพัฒนาการและสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ทั้งด้านกายภาพ เช่น รูปแบบอาคาร การเข้าถึงพื้นที่ ฯลฯ กิจกรรมการค้าขาย และรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในย่าน เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของย่านตลาดกระทู้แบบ โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ที่เน้นการสำรวจ และการสัมภาษณ์เป็นหลัก ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการลงสำรวจลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของย่านตลาดกระทู้แบบ ประกอบกับการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับย่านตลาดกระทู้แบบ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key in formants) โดยกลุ่มตัวอย่างจะเน้นผู้สูงอายุที่ทราบเรื่องราวในอดีตของพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ประกอบกิจการมานานกว่า 50 ปีขึ้นไป ซึ่งใช้วิธีการสังเกตจากรูปแบบของอาคารที่ทำการค้าขาย และสอบถามจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มบุคคลสำคัญ 21 คน ทั้งนี้การสัมภาษณ์จะยึดหลักเกณฑ์การสิ้นสุดของการถามคำถามในข้อนั้นเมื่อคำตอบที่ได้รับมีความคล้ายคลึงกันหรือตรงกัน และ 2) การสัมภาษณ์บุคคลทั่วไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์จะเน้นให้ครอบคลุมทุกวัยและทุกอาชีพ โดยแบ่งเป็นกลุ่มเด็กและวัยรุ่น (10-25 ปี) กลุ่มผู้ใหญ่ (26-50 ปี) และกลุ่มผู้สูงอายุ (51 ปีขึ้นไป) ส่วนกลุ่มอาชีพแบ่งเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษา กลุ่มผู้ขับรถจักรยานยนต์และรถโดยสารสาธารณะในพื้นที่ และกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าทั้งในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง เฉลี่ยกลุ่มละ 3 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มบุคคลทั่วไป 18 คน

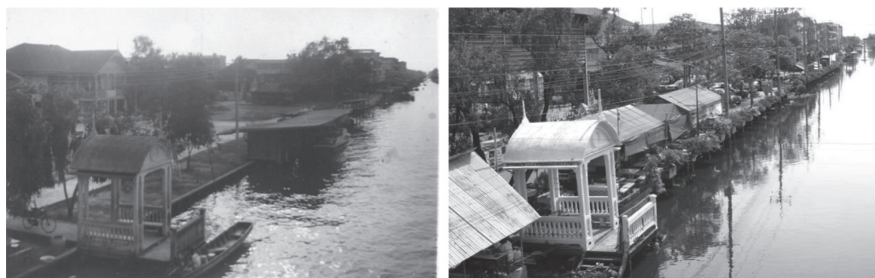
นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของพื้นที่ศึกษาผ่านทางแผนที่โบราณ พ.ศ.2494 และภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2519 พ.ศ.2530 และพ.ศ.2545 จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ นำเสนอในรูปแบบตาราง และการเขียนบรรยายเชิงพรรณนาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ตลอดจนวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

3. ผลการวิจัย

ย่านตลาดกระทู้แบบเป็นพื้นที่ที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย จากการศึกษาสามารถแบ่งพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ของย่านตลาดกระทู้แบบ โดยอาศัยช่วงเวลาของการเกิดเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นของการค้า (ประมาณ พ.ศ.2465 - พ.ศ.2475) ช่วงรุ่งเรืองของการค้า (ประมาณ พ.ศ.2476 - พ.ศ.2517) และช่วงซบเซาของการค้า (ประมาณ พ.ศ.2518 - ปัจจุบัน พ.ศ.2553) โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ช่วงเริ่มต้นของการค้า (ประมาณ พ.ศ.2465 -พ.ศ.2475)

การตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้มักเกาะตัวเลียบบริเวณริมน้ำ ซึ่งเป็นผลมาจากการขุดคลองภาษีเจริญเพื่อประโยชน์ทางการคมนาคมขนส่งในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยในช่วงเวลานี้รูปแบบอาคารที่เกิดขึ้นจะใช้เพื่อการอยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ (รูปที่ 2) มักใช้วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นมาสร้างบ้านเรือน เช่น ไม้ ที่มีรูปแบบเรียบง่าย ไม่มีการดัดแปลงมากนัก ลักษณะตัวเรือนไม่คงทนถาวร ซึ่งรูปแบบการวางตัวของอาคารจะขนานไปกับแนวโครงข่ายทางน้ำเป็นหลัก ตัวอาคารจะหันหน้าเข้าหาคลองภาษีเจริญ พื้นที่หลังบ้านจะเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร

รูปที่ 2 บริเวณริมคลองภาษีเจริญในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน (พ.ศ.2553)
ที่มา: สำอองค์ โพธิสิทธิ์ และจากการสำรวจโดยผู้วิจัย

ด้วยลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่เกาะตัวอยู่บริเวณริมคลอง ทำให้การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ในช่วงเวลานี้ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก โดยอาศัยเรือในการสัญจร เช่น เรือมาด เรืออีปาบ เรือสำปั้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรือโดยสารหรือ “เรือแท็กซี่” ผ่านพื้นที่ย่านตลาดกระทู้แบบ เพื่อให้บริการจากประตูน้ำอ่างทอง จังหวัดสมุทรสาคร ไปยังประตูน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร อีกด้วย ส่งผลให้พื้นที่เริ่มเป็นที่รู้จักของผู้คนทั้งภายในและภายนอก ทำให้เริ่มมีกิจกรรมการค้าขายเกิดขึ้นในลักษณะตลาดน้ำบริเวณสี่แยกคลองที่ไหลมาบรรจบกัน ได้แก่ คลองภาษีเจริญ (ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก) คลองกระทู้แบบ (ทิศใต้) และคลองแปะกง (ทิศเหนือ) โดยสินค้าที่ทำการค้าขายส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่

จากลักษณะกิจกรรมการค้าขายที่เกิดขึ้นในย่านตลาดกระทู้แบบ เป็นกิจกรรมที่สื่อถึงวิถีชีวิตตามธรรมชาติที่มีความผูกพันกับชุมชน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ คือ การอยู่อาศัย และการค้าบริเวณริมคลองภาษีเจริญ ในช่วงเวลานี้ประชาชนเริ่มหันมาประกอบอาชีพค้าขายเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการค้าขายเริ่มขยายตัว ประกอบกับมีชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋วอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพค้าขาย และบางส่วนได้แต่งงานกับคนไทยในพื้นที่ จึงเกิดการผสมผสานการอยู่ระหว่างคนจีน คนไทย และลูกหลานไทย-จีน ดังนั้นจึงมีการรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามายังพื้นที่ เช่น มีการสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเสริมสร้างศรัทธาในอาชีพการค้าขายของคนในย่าน ได้แก่ ศาลเจ้าดาแปะกง และศาลเจ้านี้เล็กสุดใจ

3.2 ช่วงรุ่งเรืองของการค้า (ประมาณ พ.ศ.2476 - พ.ศ.2517)

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในย่านตลาดกระทู้แบบยังคงเกาะตัวอยู่บริเวณริมสองฝั่งคลองภาษีเจริญ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในเรื่องของการคมนาคม และการประกอบอาชีพ แต่เนื่องจากบริเวณริมคลองภาษีเจริญมีการตั้งถิ่นฐานของที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ประกอบกับกิจกรรมการค้าขายมีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ทำให้มีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การตั้งถิ่นฐานเริ่มขยายตัวออกไปจากบริเวณริมคลองภาษีเจริญเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเริ่มต้นของการค้า นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวยังเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องรูปแบบอาคาร ซึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมการค้าขายที่รุ่งเรือง โดยเป็นลักษณะเรือนแถวไม้ 2 ชั้น หลังคามุงสังกะสี ชั้นบนจะถูกใช้เพื่อการอยู่อาศัย และทำการค้าขายสินค้าบริเวณชั้นล่าง (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 กลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ค้าขายบริเวณริมคลองภาษีเจริญทางด้านทิศเหนือ
ที่มา: จากการสำรวจโดยผู้วิจัย

ในช่วงเวลานี้การคมนาคมทางน้ำยังคงเป็นเส้นทางสัญจรหลักตามรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกาะตัวอยู่ตามริมน้ำ อีกทั้งมีการให้บริการเรือหางยาวโดยสารจากย่านตลาดกระทู้แบนไปยังเขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร ทำให้มีผู้คนเดินทางเข้ามาใช้พื้นที่เป็นจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ประกอบกิจการในพื้นที่มานานกว่า 50 ปีขึ้นไปนั้น สามารถสรุปได้ว่า การค้าขายในช่วงเวลานี้มีความเจริญรุ่งเรืองมาก เกิดตลาด 3 รูปแบบจำแนกตามลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันได้แก่ 1) ตลาดน้ำ เป็นรูปแบบการค้าขายภายในเรือบริเวณสี่แยกคลองที่มาบรรจบกัน โดยพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่จะเป็นชาวสวน และชาวไร่ในละแวกใกล้เคียง นำผลผลิตของตนเองมาขายเรือซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน ซึ่งช่วงเวลาที่ทำการค้าขาย คือ 04.00-08.00 น. 2) ตลาดสด เป็นรูปแบบของตลาดที่วางขายกับพื้นบริเวณเชิงสะพานเทศบาล 2 ทั้งสองฝั่ง ช่วงเวลาที่ทำการค้าขาย คือ ตั้งแต่ประมาณ 05.00-09.00 น. โดยสินค้าที่ขายได้แก่ ผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ เป็นต้น (รูปที่ 4) และ 3) ตลาดในอาคารไม้ถาวร เป็นรูปแบบของตลาดริมน้ำที่เป็นเรือนค้าขาย 2 ชั้นเลียบริมคลองภาษีเจริญ ซึ่งสามารถทำการค้าได้ตลอดทั้งวันตั้งแต่เวลาประมาณ 06.00-18.00 น. โดยสินค้าที่ทำการค้าขายมีความหลากหลายมากขึ้น และเป็นที่ต้องการของลูกค้า เช่น เสื้อผ้า เครื่องใช้ ของชำ และการบริการต่างๆ ด้วยเหตุนี้ย่านตลาดกระทู้แบนจึงกลายเป็นแหล่งรวมกิจกรรมการค้าขายที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายและบริการที่สำคัญของพื้นที่ และเป็นที่รู้จักในชื่อ “ตลาดสี่แยก”

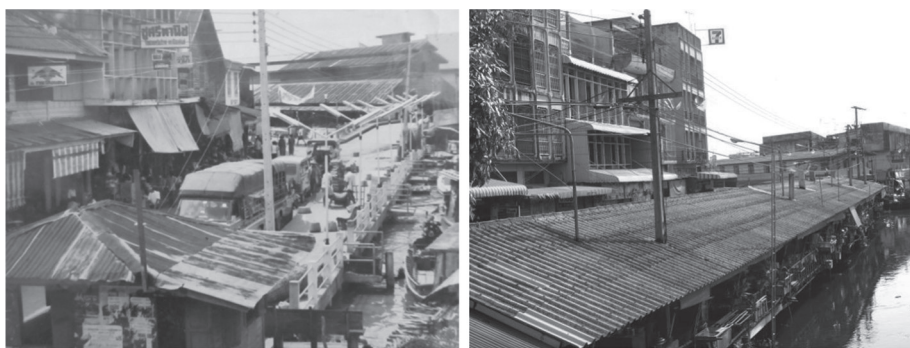

รูปที่ 4 บรรยากาศการค้าขายบริเวณตลาดสดและตลาดริมน้ำในช่วงรุ่งเรืองของการค้า
ที่มา: เทศบาลเมืองกระทู้แบน จังหวัดสมุทรสาคร

จากบทบาทการเป็นศูนย์กลางย่านการค้าที่สำคัญของพื้นที่ ประกอบกับการเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างทางสัญจรทางน้ำและทางบก จากการมีท่าเรือหางยาวโดยสารให้บริการในพื้นที่ ทำให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรมที่ดึงดูดให้คนเข้ามาในพื้นที่ ทั้งนี้เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการค้าขายเจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย รวมทั้งเกิดความสัมพันธ์กับชุมชนข้างเคียงในบทบาทของย่านตลาดการค้าที่สำคัญของพื้นที่

3.3 ช่วงซบเซาของการค้า (ประมาณ พ.ศ.2518 - ปัจจุบัน พ.ศ.2553)

ช่วงเวลานี้มีการพัฒนาระบบการขนส่ง และคมนาคมทางบกเข้าสู่พื้นที่ โดยถนนที่ตัดเข้ามา คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3091 (ถนนเศรษฐกิจ 1) และถนนสุขนริวิท ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนริมน้ำในอดีต มาเป็นแบบแนวยาวตามสองฝั่งของถนน (รูปที่ 5) โดยมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องรูปแบบอาคาร จากอาคารไม้เป็นอาคารคอนกรีต เป็นผลกระทบจากเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดใน พ.ศ.2518 ทำให้ผู้อยู่อาศัยที่ได้รับความเสียหายถือโอกาสในปลูกสร้างพาณิชยกรรมในลักษณะที่เป็นอาคารคอนกรีต นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ สามารถสรุปได้ว่า เหตุการณ์ไฟไหม้ในครั้งนี้ยังส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยและคนอื่นๆ ในย่านเริ่มตระหนักถึงเรื่องความเสี่ยงของอาคารไม้แบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงที่ง่ายต่อการลุกไหม้

รูปที่ 5 รูปแบบอาคารบริเวณริมคลองภาษีเจริญอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน (พ.ศ.2553)
ที่มา: เทศบาลเมืองกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร และจากการสำรวจโดยผู้วิจัย

ทั้งนี้ผลจากการตัดถนนเข้ามาภายในย่าน นับเป็นการเปิดพื้นที่เพื่อเชื่อมต่อกับพื้นที่โดยรอบ ประกอบกับเกิดระบบขนส่งมวลชนสาธารณะที่ให้บริการจากภายในพื้นที่ไปยังกรุงเทพ และนครปฐม ทำให้สามารถเดินทางไปยังพื้นที่ภายนอกได้อย่างสะดวก ด้วยเหตุนี้บทบาทของการสัญจรทางบกจะค่อยๆ เข้ามาสู่พื้นที่เริ่มจากถนนลูกรัง ซึ่งพัฒนามาจากถนนดินแล้วค่อยๆ มีการเปลี่ยนเป็นถนนลาดยาง จากนั้นพัฒนาเป็นถนนคอนกรีตในที่สุด (รูปที่ 6) ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง และเรือหางยาวโดยสารต้องยกเลิกกิจการไปในช่วงประมาณปี 2546

รูปที่ 6 ถนนสุขนรวิทในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบัน (พ.ศ.2553)
ที่มา: สุวัฒน์ วิบูลย์พัฒนา และจากการสำรวจโดยผู้วิจัย

สำหรับกิจกรรมการค้าขาย จากการสัมภาษณ์กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ประกอบกิจการมานานกว่า 50 ปี ในบริเวณย่านตลาดสามารถสรุปได้ว่าในช่วงเวลาที่มีการค้าขายบริเวณริมน้ำเริ่มประสบกับภาวะซบเซา เนื่องจากร้านค้าบางแห่งย้ายทำเลที่ตั้งไปอยู่ด้านหน้าถนนสุขนรวิท ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน อีกทั้งมีการปรับเปลี่ยนประเภทของสินค้าที่ทำการค้าขาย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในปัจจุบัน ประกอบกับเจ้าของร้านค้าบางร้านมีความจำเป็นต้องเลิกกิจการ เนื่องจากมีอายุมากขึ้น และไม่มีทายาทสืบทอดกิจการ นอกจากนี้ใน พ.ศ.2517 เทศบาลตำบลกระทุ่มแบนมีนโยบายสร้างตลาดสดเทศบาลตำบลกระทุ่มแบนแห่งใหม่ขึ้นบริเวณด้านในของตลาดเลียบบคลองกระทุ่มแบนแทนที่ตลาดสดที่อยู่บริเวณริมคลองภาษีเจริญ และย้ายพ่อค้าแม่ค้าให้ไปขายในตลาดสดแห่งใหม่ ส่งผลต่อกิจกรรมการค้าขายบริเวณริมน้ำ กล่าวคือ จำนวนคนที่เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณริมคลองภาษีเจริญลดน้อยลงจนสูญเสียบทบาทของการเป็นย่านศูนย์กลางการค้าที่เคยมีมาแต่อดีตไปความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบที่เคยมีมาแต่อดีตในลักษณะของย่านการค้าก็ลดบทบาทลงไปด้วยประกอบกับการที่มีประชาชนจากภายนอกอพยพเข้ามาอยู่อาศัย ทำให้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติของประชาชนที่เคยมีมาในอดีตไม่แน่นแฟ้นดังเดิม

4. การอภิปรายผล การวิจารณ์และสรุป ข้อเสนอแนะ (Discussions, Conclusion, and Recommendations)

จากการศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง ของย่านตลาดกระทู้แบบในช่วงเวลาต่างๆ ทำให้สามารถสรุปถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทู้แบบได้ ดังนี้

ปัจจัยทางด้านกายภาพ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทู้แบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตที่เคยเกาะตัวอยู่ริมคลองภาษีเจริญ ในรูปแบบของชุมชนริมน้ำ เป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกาะตัวแนวยาวตามสองฝั่งของถนน ส่งผลให้ผู้คนเริ่มให้ความสำคัญกับพื้นที่ริมถนนมากกว่าพื้นที่ริมน้ำอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต ประกอบกับเมื่อเส้นทางการสัญจรทางน้ำลดบทบาทลง เรือโดยสารที่เคยสัญจรก็ยกเลิกกิจการไป ส่งผลให้ความจำเป็นในการเดินทางมายังย่านตลาดกระทู้แบบลดลงตามไปด้วย อีกทั้งจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐที่มุ่งหวังให้เกิดความเจริญกับพื้นที่โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งการย้ายท่าเลที่ตั้งของตลาดสด การสร้างเขื่อนป้องกันกีดขวางของชายฝั่ง รวมทั้งการส่งเสริมนโยบายการพัฒนาประเทศเกษตรกรรมให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใน พ.ศ.2538 สิ่งเหล่านี้ล้วนทำลายองค์ประกอบทางกายภาพทางโครงสร้างของชุมชนการค้า ทำให้ย่านตลาดกระทู้แบบถูกลดบทบาทของความเป็นศูนย์กลางการค้าที่มีมาแต่อดีต

แม้ว่าการตัดถนนจะเป็นการพัฒนาทางด้านการคมนาคมทางบกที่มีความสะดวกรวดเร็วในการเชื่อมต่อการเดินทางกับพื้นที่อื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับคมนาคมทางน้ำ แต่ในสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น การตัดถนนเข้ามายังตลาดริมน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดริมน้ำประสบกับภาวะซบเซา เนื่องจากตลาดริมน้ำส่วนใหญ่มีจุดกำเนิดจากเส้นทางการขนส่งสินค้าและสัญจรทางน้ำ ซึ่งมีบทบาทมากในอดีต ประกอบลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มักเกาะตัวอยู่ตามริมน้ำ ทั้งนี้เมื่อรูปแบบการเข้าถึงเปลี่ยนไป กระแสการพัฒนาเริ่มเข้ามาแทนที่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน จะเห็นได้ว่าหากตลาดได้มีการเข้าถึงโดยสะดวกของถนนที่เป็นทางสัญจรหลักในปัจจุบัน จะเป็นกระแสแรงเร่งให้เกิดการปรับเปลี่ยนเร็วยิ่งขึ้น ดังนั้นในการตัดถนนเข้ามายังพื้นที่ตลาดริมน้ำ หากเว้นระยะห่างที่เหมาะสมจะทำให้การขยายตัวของเมืองใหม่ไม่กระทบกับตลาดริมน้ำเหล่านี้นัก

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ และส่งผลต่อกิจกรรมการค้าขายของย่านตลาดกระทู้แบบโดยตรง ทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคมนาคม โดยถนนที่สร้างขึ้นทำให้เกิดรูปแบบการค้าในลักษณะของตลาดบกขึ้นในหลายพื้นที่ ประกอบกับการเกิดการค้าในรูปแบบใหม่ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า และร้านสะดวกซื้อ รวมไปถึงรูปแบบของตลาดนัดนับเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับประชาชนมากขึ้น ประกอบกับปัจจุบันการเดินทางไปซื้อสินค้ามีความสะดวกสบายมากขึ้น ด้วยถนนที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ต่างๆ ทำให้ความได้เปรียบของย่านตลาดกระทู้แบบในเรื่องของทำเลที่ตั้งที่ดีที่เคยมีมาแต่อดีต คือ บริเวณสี่แยกทางน้ำที่เข้าถึงสะดวก และการเป็นแหล่งการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าขนาดใหญ่เพียงแห่งเดียวของย่านนั้นหมดไป

แต่หากเปรียบเทียบทางด้านมูลค่าเศรษฐกิจพบว่า ปัจจุบันการค้าขายในย่านตลาดกระทู้แบบสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในย่านมากกว่าในอดีต ทั้งนี้แม้ว่าในปัจจุบันการค้าขายบริเวณริมน้ำของย่านตลาดกระทู้แบบจะประสบกับภาวะซบเซาอันเป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันบรรยากาศการค้าขายบริเวณริมสองฝั่งถนนสุขุมวิทกลับคึกคักและมีแนวโน้มในการขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมขนส่งที่สะดวก ประกอบกับบทบาททางด้านแหล่งงาน เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ทำให้ประชาชนบางส่วน โดยเฉพาะแรงงานอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอกระทู้แบบมากขึ้น

ปัจจัยทางด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านประชากร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการค้าขาย ปัจจุบันย่านตลาดกระทู้แบบมีแนวโน้มของการอพยพย้ายออกของประชากรในพื้นที่ไปอยู่ยังพื้นที่อื่นเนื่องจากความจำเป็นในเรื่องของหน้าที่การงาน และการศึกษา ส่งผลให้ร้านค้าหลายร้านขาดผู้สืบทอดกิจการ จึงจำเป็นต้อง

มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าขายให้มีความทันสมัยสามารถดำรงอยู่กับพื้นที่ได้ ประกอบกับทัศนคติของผู้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่ไม่ตระหนักรู้ และไม่เห็นคุณค่าของอาคารเรือนแถวไม้ค้าขาย ทำให้มีการรื้อถอนอาคารเรือนแถวไม้ค้าขายเหล่านี้ และปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบอาคารพาณิชย์กรรมสมัยใหม่ ด้วยเหตุผลในเรื่องของความสวยงาม และความปลอดภัยจากการเป็นเชื้อเพลิง ประกอบกับการขาดความเข้าใจในวิธีการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเรือนแถวไม้ที่เหมาะสม ทำให้เกิดการทำลายอาคารเรือนแถวไม้ดังกล่าว

นอกจากนี้การที่มีประชาชนจากภายนอกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยภายในพื้นที่ ทำให้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เคยมีมาในอดีตไม่แน่นแฟ้นดังเดิม ทั้งนี้กลุ่มลูกค้าที่สำคัญของย่านตลาดกระทุ่มแบนตั้งชุมชนอย่างย่านตลาดกระทุ่มแบน คือประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นระบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นผลมาจากการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ของประชาชนภายนอกทำให้เหตุผลในเรื่องของความช่วยเหลือเกื้อกูลในการซื้อสินค้าจากร้านค้าภายในพื้นที่ขาดหายไปส่งผลให้กิจกรรมการค้าขายภายในย่านซบเซาลง

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยในทุกด้านที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งปัจจัยทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม และวัฒนธรรม ล้วนเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับย่านตลาดกระทุ่มแบนดังเช่นในปัจจุบัน ทั้งนี้ปัจจัยทางด้านกายภาพที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของย่านตลาดกระทุ่มแบนได้ชัดเจนที่สุดคือ รูปแบบอาคารสถาปัตยกรรม ซึ่งนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบอกเล่าถึงเรื่องราว และความเป็นมาของชุมชนย่านตลาดกระทุ่มแบนได้เป็นอย่างดี อาจถูกกลืนหายไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้นวิธีการที่จะสามารถรักษารูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมเหล่านี้ให้คงอยู่กับย่านตลาดกระทุ่มแบนต่อไป คือ การส่งเสริมให้มีการควบคุมรูปแบบอาคารเรือนแถวไม้ 2 ชั้นบริเวณริมคลองภาษีเจริญทางด้านทิศเหนือทั้งในส่วนของการต่อเติมอาคารเก่าและการสร้างขึ้นใหม่ในอนาคต ให้ได้รับการออกแบบให้มีความกลมกลืนกับลักษณะอาคารดั้งเดิมทั้งในเรื่อง รูปแบบ สี และวัสดุ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้หากมีการนำเอาปัจจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนรองรับการพัฒนาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตแล้ว ก็น่าจะเป็นประโยชน์และส่งผลดีต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ วิทยโกมลเลิศ. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- เกียรติ จิระกุลและคณะ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร: ขยายตัวและพัฒนาการ. ในรายงานผลการวิจัย เงินทุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. ไม่ระบุแห่งพิมพ์, 2525.
- คมกฤษ เ่งวีระกุล. การวางแผนเฉพาะพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ไม่ระบุแห่งพิมพ์, 2536.
- ชัชวาล ศรีสุวรรณ. สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2554.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ปาริษา มุสิกคามะ. พลวัตเชิงพื้นที่ และการฟื้นฟูบูรณะย่านพาณิชย์กรรมเก่าริมแม่น้ำ กรณีศึกษา ย่านปากคลองตลาด กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พวงแก้ว รุ่งสาคร. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2554.

พิสิฐ ศิริสุนทรลักษณ์. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2553.

สุวัฒน์ วิบูลย์วัฒน์. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2553.

สำอองค์ โพธิสิทธิ์. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2553.

อรศิริ ปาณินท์. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2539.

อรศิริ ปาณินท์. เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง. กรุงเทพมหานคร: เจพรีน, 2544.

Amos Rapoport and Haryadi. **Human Aspect Urban Form Oxford**. Pergamon Press, 1977.

Catanese, Anthony J. and Snyder, James C. **Urban Planning**. New York: McGraw-Hill Book Co, 1988.

Chapin, Stuart F. **Urban Growth Dynamics: In a Regional Cluster of City**. New York: Wiley, 1965.

Fellman, Jerome D, Getis, Arthur and Getis, Judith. **Human Geography: Landscapes of Human Activities**. New York: McGraw-Hill Book Co, 1999.

Golledge, R.G. and Stimson, R.J. **Spatial Behavior. A Geographic Perspective**. New York: The Guildford Press, 1997.